

Klinikan jälkeen

ELINA HELOSVUORI

Michel Foucault'n anti yhteiskuntatieteelliselle terveystutkimukselle on merkittävä. Hänen ajattelunsa on kirjoittanut lukuisia analyyseja vallasta, hallinnasta, politiikasta, terveydestä, sairaudesta, normaaliudesta, ruumista ja teknologiasta. Onkin tärkeää, että Foucault'n modernia lääketiedettä ruotiva klassikkoteos on viimein suomennettu. Sen perustava historiallinen analyysi avaa yhä valaisevia näkökulmia niin nyky-lääketieteeseen kuin ajankohtaiseen terveystutkimukseenkin.

Foucault jäljittää teoksessaan patologisen anatomian historiaan juurtuneen nykyaikaisen lääketieteellisen katseen syntyä 1700- ja 1800-lukujen taitteessa. Teos kuvaa, kuinka patologinen anatomia tiettyssä historiallisessa kontekstissa tavoittaa ihmisruumiin elimet ja alueet, joita sairaus koskettaa. Analyysi nivoutuu kokolailla Ranskan historiaan. Tarkoituksena on seurata klinikan uuden tulemisen aiheuttamaa mullistusta lääketieteessä. Ratkaiseva on hetki, jolloin kliinisestä havainnoinnista tulee anatomis-kliininen katse eli puhtaimmillaan ”kuoleman nähneen silmän katse”. Patologinen anatomia onkin kirkkaimmillaan juuri silloin, kun ”on avattu muutama ruumis” ja katsottu, minkälaisen ulkomuodon sairaus kudoksissa ottaa.

Foucault'n analysoiman muroksen myötä lääkärin potilaalle esittämä kysymys ”Mikä teitä vaivaa?” korvautui kysymyksellä ”Mihin teitä koskee?” Tämän kysymyksen seurauksena

potilaasta tulee ”tautinsa sattu-manvarainen kohde, ohimenevä objekti, jonka tauti on ottanut haltuunsa”. Lääkärin katse puolestaan pureutuu objektiin- sa havainnoinnilla, joka kohdistuu ”asioiden synkkään ytimeen”, jossa totuus sijaitsee. Tämän tyssijan saavutettavuus puolestaan liittyy ”yliver- taisten voimakkaaseen empiiriseen katseeseen, joka tuo niiden pimeyden päivänvaloon”. Klinikan havaintokäytännöt muodostaneen patologisen anatomian viehäytys perustuikin sen sairauksille tarjoamaan muuntumattomaan perustaan. Kyseessä ei kuitenkaan ollut vain olemassa olevien juurien löytäminen, jotka muokkasivat koko lääketieteen erilaiseksi. Prosessi nimittäin järjesti myös itse sairaudet uusiksi. *Klinikan syntyä* voi- kin lukea myös kuvauksena uusien sairauksien synnystä. Keskityn arviossani juuri tähän näkökulmaan, vaikka rikasta teosta voi toki lukea myös esimerkiksi kuvauksena koko modernin lääketieteen synnystä, tarinana nimenomaan ranskalaisen lääketieteellisen katseen alkuperästä, analyysina lääkärin ammatin kehkeytymisestä tai empiirisenä esimerkkinä tiedon historiallisesta muotoutumisesta, vain muutamia mahdollisia lukutapoja mainitakseni.

Itse olen kuitenkin pikem- minkin lukenut *Klinikan syntyä* mielessäni kysymys siitä, minkälaisen näkökulman se tarjoaa lääketieteeseen nyt, kun sairauksien perustaa jäljitetään aina molekyyli- tasolle saakka ja esimerkiksi itseä koskevan gee-

Michel Foucault
Klinikan synty (La naissance de la clinique, 1963)
Niin & näin -kirjat, 2013

nitiedon hämmästely on vain muutaman klikkauksen päässä. Pohdin, mitä teos tarjoaa nyt, *klinikan jälkeen*. Toisin sanoen, minkälainen on nykylääketieteen klinikka ja minkälaisia klinikoita me nyt synnyttämme?

Missä sairaus sijaitsee?

Simo Määtän selkeä suomen- nos tekee teokseen tarttumise- sta miellyttävää. Kiitän teok- sen toimitusta myös visuaalises- ti mukavasta taitosta. Suomen- tajan alkusanojen, johdannon ja loppuluvun lisäksi kirjassa on kymmenen lukua: Tilat ja luokat; Poliittinen tietoisuus; Vapaa kenttä; Klinikan vanhuus; Sairaaloiden opetus; Merkeis- tä ja tapauksista; Nähdä, tietää; Avatkaa jokunen ruumis; Näkyvä näkymätön sekä Kuume- kriisi. Luvut analysoivat historial- lisia tapahtumia, asetuksia, re- formeja, epidemioita, lääketie- teen opetusta, yliopistoja, lääkä- rin ammattia, sairauksien oirei- ta ja niiden luokitteluja, sairaa- loita sekä kotihoitoa – asioita, jotka olivat osallisina ja muok- kautuivat klinikan synnyn pro- sessissa.

Teoksen viitteet sisältävät suomentajan huomiota, jotka avaavat erityisesti Ranskan val- lankumouksen ajan poliittisia oloja. Jäin miettimään, olisi- ko alkusanoihin voinut tiivistää myös jotakin niistä empiirisistä aineistoista, joista Foucault on

esittelemänsä historiallisen kehityskulun rakentanut? Ehkäpä pari sanaa olisi voinut kirjoittaa myös niistä keskeisistä lääketieteen hahmoista, joiden äänellä hän klinikan synnystä paikoin kertoo ja joita lukijan on välillä vaikeakin erottaa hänen omasta äänestään. Teoksen ranskankieliseksi jätetty kirjallisuuslistaus avaa toki osaltaan tarinan ainek- sia, mutta ehkä lukijaa olisi täl- täkin osin voinut evästää hie- man lisää ja avata samalla myös tämänkaltaisten, klassisten te- ostien pohjana olevan empirian mustaa laatikkoa.

Siirtykäämme seuraavaksi kli- nikalle. Minkälainen sitten on tai oli klinikka, tuo ”potilaa- seen jatkuvasti kohdistuva kat- se”, joka Foucault’n analyysin mukaan alkoi 1700-luvun vii- meisten vuosien aikana järjes- tää lääketieteellistä havainnoi- tia? Ensinnäkin lääketiede löy- si klinikasta alkuperänsä mah- dollisuuden. Lopulta klinikka myös vapautui mekanismiksi, jolla on valta tuottaa uusia sai- rausobjekteja. Klinikalla anneti- in tilaa ”elimiin, pesäkkeisiin ja syihin” keskittyvällä lääketie- teelle. Siellä lääkäreiden sairaus- vuoteiden äärellä tekemää pa- rannustyötä alkoi määrittää nä- keminen; lääkärin katse tavoit- ti sairauden sijainnin: objek- tiksi muuttuneen yksilön ruu- miinsopukoineen. Kuten sai- raaloissa aiemmin, klinikalla ei enää tutkittu potilasta subjekti- na, jolla on jokin sairaus. Sen si- jaan tutkimuksen kohteeksi tuli *itse sairaus*. Potilas muuttui näin tapauksesta esimerkiksi.

Tarkentuva katse? Sairauden epäpuhtaus puhtautena

Entäpä mitä *Klinikan synty* ker- too itse sairauksista? Kirjan Pa- si Romppaisen suunnittelemas-

sa kannessa on kuva sydämes- tä, jonka keskelle mikroskoop- pinen katse suuntautuu. Sydä- men muu osa jää kohdistuksen seurauksena epätarkkuuden ja hämyisyyden peittoon. Havain- nolla hallitseva katse löytääkin näin ehkä sen, mihin potilasta perimmäisesti koskee. Nähdäk- seni *Klinikan synty* on kuitenkin myös kuvaus sairaudesta kudel- mana, muodostelmana.

Olen edellä viitannut klini- kassa tarkentuvaan katseeseen ja samalla lääketieteen nykyai- kaiseen tapaan tarkastella yk- silöä objektiivisesti. Onko *Kli- nikan synty* siten positivistinen kuvaus siitä, miten lääketieteen jatkuvasti kehittyvässä historias- sa päästään yhä lähemmäs puh- dasta, muokkaamatonta totuut- ta? Itse ymmärrän asian toisin. Klinikalla keskeiseksi nousivat havaittavissa olevat asiat. ”Sai- rautta on vain näkyvässä ja siten ilmaistavissa olevassa elementis- sä”. Nämä asiat ovat läsnä suh- teissa, joita muodostuu vähin- täänkin lääkärin, potilaan ja teknologian eli tutkimusmeto- dien ja havaintokäytäntöjen vä- lille. Näin esimerkiksi oireista ja niiden havaitsemiskäytännöistä tulee osa sairautta itseään; ne ei- vät vain merkitse sairautta, vaan ovat sairaus. Täten ”kaikki sai- raudessa on sen omaa ilmiötä”. ”Juuri tätä klinikka on”: lääke- tieteen tehtäväksi tulevaa näky- vissä olevien asioiden ja tapah- tumien jatkuvaa havainnointia.

Arvioni aluksi kerroin, että olen lukenut teosta pohtien sitä, mitä se tarjoaa nyt, kun kli- nikka ei liene enää entisensä. Ymmärrän teoksen historialli- sesta kontekstista toiseen yleis- tettävän viestin siten, että sairau- us on sekä yhteiskunnallis-poliittisena kategoriana että lääke- tieteellisen katseen havaittavissa

olevana asiana lopulta sitä, mitä siihen liittyy; se on muodostel- ma havaintokäytäntöjä, mene- telmiä, laitteita ja näiden asioi- den välittämää vuorovaikutusta potilaan ja lääkärin välillä. Näin Foucault’kin tutkimuskohteit- tensa sanoittamana kirjoittaa: sairaus on ”sen muodostukseen osallistuvien tapahtumien yhe- teensattuma”. Esimerkiksi ”sa- nalla keuhkopussintulehdus ne vain ilmaistaan lyhennetyssä muodossa”. Sairauteen liittyvät asiat ovat siten itsessään ”yksin- kertaisesti sellaisenaan katseelle avautuva totuus”.

Päätän arvioni keskustelun- avaukseen eräästä kasvavassa määrin julkisessa keskustelus- akin näkyvästä ilmiöstä: hedel- mättömyydestä. Turvaudun täh- än esimerkkiin, koska se on it- selleni tutuin; sosiologian oppi- aineen jatko-opiskelijana yritän väitöstutkimuksessani jatku- vasti saada tästä epämääräisestä objektista jotain selkoa. En täs- sä yhteydessä mene yhteiskun- nallisestikin merkittävään kysy- mykseen siitä, onko hedelmät- tömyys sairaus vai ei. Ajattelen kuitenkin, että hedelmöityshoi- toklinikalla sitä helposti pide- tään jonkinlaisena ruumiillise- na patologiana, ja käytän sitä siksi havainnollistamaan *Klini- kan synnyn* minussa herättämiä ajatuksia.

Minkälaisista asioista hedel- mättömyys siis tänä päivänä koostuu? Mihin lääkärin katse sen havaitsemiseksi kohdistuu? Kohdistuuko se esimerkiksi po- tilaan hikoiluun, mielialaan ja muihin hormonitoiminnas- ta kertoviin asioihin? Vai koh- distuuko se herkemmin – ny- kyteknologian mahdollistama- na – yhdessä biologien ja alki- onkehityksen tutkijoiden kans- sa biokemiallisiin, geneettisiin

ja kromosomeihin liittyviin asioihin, kenties hedelmättömyyden yhä tarkempiin nimittäjiin? Missä ruumiillisten tilojen perusta siis nyt sijaitsee? Minkälaisia olentoja lääketieteellinen katse ottaa objekteikseen? Toisin sanoen, mikä nyt on asia, ”jonka avulla ilmiöiden perusolemuksen puhtaus tulee esiin ja joka erottelee totuudet”?

Otan lopuksi vielä avukseni yhteiskuntatieteellisen tieteen- ja teknologiantutkimuksen pioneerin Annemarie Mollin ajattelun, jota hän kehittää esimerkiksi kahdessa sairaalaetnografiassaan. Etnografoista ensimmäisen (*The Body Multiple*, 2002) aiheena on ateroskleroosi (valtimonrasvoittumistauti) ja toisen diabetes (*The Logic of Care*, 2008). Mollin pääväi-

te on, että sairaudet ovat ”moninkertaisia” (*multiple*). Tämä tarkoittaa sitä, että koska patologiilla on käytössään eri menetelmät kuin vaikkapa molekyyli- ja lääketieteen tutkijalla, on patologin tutkima sairausobjekti (suurimman osan ajasta) alkuperäänsä myöten eri kuin molekyyli- ja lääketieteen tutkijan. Näin on siitäkkin huolimatta, että heidän tutkimansa sairaudet kantavat samaa nimeä; ne koostuvat eri asioista.

Klinikan synnyn seitsemännessä luvussa (Nähdä, Tietää) tarkastellaan sairaalaa. Luvusta käy ilmi, etteivät klinikkaan elä tyhjässä. Esimerkiksi sairaala sotkeutuu niihin ja muokkaa bakteereineen myös itse sairauksia: ”Klinikka ei siis ole myyttinen maisema, johon

sairaudet ilmestyvät itsessään ja täysin paljaina; se sallii sairaalassa tapahtuvan jatkuvan muuntumisen yhtyä havainnointiin. Se, mitä lajilääketieteessä kutsuttiin *luonnoksi*, paljastuikin vain heterogeenisten ja keinotekoisien olosuhteiden katkonaiseksi jatkumoksi.” Foucault’n vähän suomennettuun varhais- tuotantoon kuuluva teos on siis yhä ajankohtainen – vaikka kriisit, epidemiat, opit, yliopistot ja sairaalat vaihtuvatkin. Teos hermistää ajattelemaan, että mitä enemmän tekemistä elämämme asiat sisältävät, sitä todemmiksi ne lopulta tulevat. Asioiden muokkautuvuus on niiden uusi totuus ja katseemme kirkkaus.

Hengellinen väkivalta kirkkaan selkeästi päivänvaloon

TUULA-MARIA AHONEN

Tunnekokemuksena teologi Aila Ruohon kirja järkyttää, osittain huvittaakin, mutta ennen kaikkea vapauttaa. Kun hengellinen väkivalta tehdään näkyväksi, todellisuuden kuva avartuu.

Aila Ruoho on haastatellut yhdeksää eri hengellistä yhteisöä edustavia ihmisiä. Hän tuntee aihepiirin myös kipeän hyvin lapsuudenkodistaan.

”Suurin osa tarinansa lähettäneistä on kuulunut kolmeen yhteisöön: vanhoillislestadiolaiset, Jehovan todistajat ja Maitobaari. Miksi juuri nämä ryhmät nousevat esille? Ensinnä-

kin, kyseiset yhteisöt suhtautuvat toimintaansa kohdistuneeseen kritiikkiin hyvin kielteisesti. Yhteisön arvostelua pidetään ryhmästä riippuen arvosteluna ’Jumalan valtakuntaa’ tai Jehovah/Jumalaa kohtaan. Vaikene- misen kulttuuri on näille kolmelle yhteisölle tunnusomaista. Yhteisön jättäneellä voi olla vasta eroamisen jälkeen ensimmäistä kertaa elämässään lupa ilmaista itseään vapaasti”, Ruoho kertoo.

Ulkopuolista järkyttää, kuinka on mahdollista, että vapaassa demokraattisessa maassa aikuisen koulutettu ihminen luopuu

Aila Ruoho
Päästä meidät pelosta
Hengellinen väkivalta
uskonnollisissa yhteisöissä
Kustannusosakeyhtiö Nemo,
2013

aikuisille kuuluvista oikeuksistaan vapaaehtoisesti.

Hengellisesti väkivaltaisen yhteisönsä jättäneet ihmettelevät tätä itsekkin jälkeensä.

”Meillä poislähteneillä on ollut aika hauskoja hetkiä muistellamme sitä idiotismia, missä olimme mukana. Se on opettanut meille paljon ihmisyydestä ja ihmisen erehtyväi-